

Natacha de Rosnay
De belofte van Odessa

2014
Uitgeverij XL
Zoetermeer

Hoofdstuk 1

Mijn naam is Zinaïda Varfolomejev. Ik ben geboren in Moskou, maar mijn jeugd heb ik in Koersk doorgebracht, zo'n zeshonderd werst zuidelijker. Als ik aan ons landgoed terugdenk, zie ik zelfs nu nog het meer en de weiden voor me, en de bomen van het berkenbos, waarvan de takken tegen de omheining van onze tuin zwiepten, en ruik ik die specifieke geur weer van mos en paddenstoelen, en hoor ik het gezang van de nachtegalen dat zich vermengt met het ruisen van de bomen.

We waren thuis met drie kinderen: Nikolaj was twintig, Anna zestien en ik veertien. Mijn broer maakte nauwelijks deel uit van mijn wereld, maar ik adoreerde mijn zus, ook al waren we heel verschillend. Ik was jaloers op haar kastanjebruine krullen, haar twinkelende blauwe ogen, haar rondingen en haar kokette lach, en hield van haar spontaniteit en vrolijkheid; zelfs haar driftbuien hadden iets innemends. Anna was dol op ontvangsten, ging graag uit en zag het leven als één groot feest.

Zelf was ik lang en spichtig, en hoewel ik twee jaar jonger was, stak ik een kop boven haar uit. Op mijn gezicht was ik niet bepaald trots. Het was nogal lelijk: ik had bruine, priemende oogjes en blond haar dat maar niet wilde krullen.

Hongerig naar kennis, en verlegen en gesloten als ik was, leefde ik in een fantasiewereld die bevolkt werd door de helden uit mijn boeken. Ik wilde alles weten en las graag en veel om het leven beter te begrijpen en de Russische ziel te doorgronden. Mijn nieuwsgierigheid kende geen grenzen.

Op 20 augustus 1862* hing er in huis een weemoedige sfeer. Anna en ik zouden de volgende dag naar Smolny gaan, een kostschool voor adellijke meisjes in Sint-Petersburg, en afscheid nemen van een gelukkige jeugd, beschermd door ouders die zielsveel van elkaar hielden. Ik zou mijn familie en Fedosja, mijn *niania*, ons kindermeisje, verlaten en het onbekende tegemoet gaan. Wat zou ons in Smolny te wachten staan? Ook al hadden we daar avondenlang over gepraat en gefantaseerd, we konden er ons geen voorstelling van maken.

In mijn slaapkamer had Fedosja mijn jas, hoed en wollen mof zorgzaam klaargelegd op de canapé. Ernaast stond een open reistas voor mijn persoonlijke spulletjes. Alles was in gereedheid gebracht; deze kamer waarin ik veertien jaar had geslapen zou voortaan tot het verleden behoren.

* De schrijfster hanteert de indertijd in Rusland geldende juliaanse kalender, die dertien dagen achterloopt op de gregoriaanse kalender. [vert.]

Plotseling kwam Anna mijn kamer binnengestormd. Snikkend wierp ze zich op mijn bed.

‘Bewaar je tranen maar voor morgen,’ zei ik, een beetje geërgerd over haar sentimentele uitbarsting.

‘Wat ben jij toch ongevoelig – ongelooflijk. Ik zie er als een berg tegen op. Hoe zullen ze daar op ons reageren? Denk je dat we vriendinnen zullen maken, dat ze me aardig vinden?’

Anna hoefde zich nergens zorgen over te maken. Met haar hartelijke lach en uitbundigheid nam ze iedereen voor zich in. Ik reageerde niet op haar verwijt. Ze was haar verdriet over het afscheid inmiddels vergeten en dacht al aan de toekomst; morgen zou ze weer het lieve, aardige meisje zijn met wie iedereen graag omging. Toch stelde ik haar gerust.

‘We hebben in elk geval elkaar,’ zei ik.

Liet het mij dan onberoerd? Misschien niet helemaal, maar hoe mijn leven er precies uit zou gaan zien, daar maakte ik me niet zo druk over. Toch was ik minder kalm dan ik me voordeed en die laatste nacht schrok ik een paar keer wakker uit een nachtmerrie.

Toen Fedosja de luiken opendeed, stroomde het stralende licht van de augustuszon mijn kamer binnen. Ik keek nog één keer naar de bomen, waarvan ik elke kromming en elke vertakking kende. Het was zover. Mijn hart klopte in mijn keel, maar ik nam me voor me koste wat het kost goed te houden.

Het afscheid verliep precies zoals ik had verwacht. Alle familieleden en bedienden kwamen bijeen in de hal; daarna volgde de onvermijdelijke minuut stilte, waarna er lieve dingen tegen ons werden gezegd en we een kruisje op ons voorhoofd kregen. Ik was diep geroerd. Ik begon aan een nieuw leven, verloor iets wat ik niet eens kon benoemen.

Anna snikte, Fedosja pinkte een traan weg, maar mama hield zich groot, ook al werd haar blik wazig. Vertederd staarde ik naar de grappige korte haartjes die zo mooi krulden in haar hals. Maar ik keek er niet lang naar en borg het dierbare beeld op in een geheim laatje van mijn geheugen. Mama. Pas jaren later zou ik beseffen hoezeer haar kalme, stabiele persoonlijkheid, haar rechtschapenheid en toegeeflijkheid mij hadden gevormd.

Mijn vader stapte samen met ons in de diligence. Hij bracht ons naar Moskou, waar we een paar nachten zouden doorbrengen bij zijn nicht Jelizaveta, die ons daarna naar Smolny in Sint-Petersburg zou vergezellen. Terwijl de koets voortreed praatte papa honderduit om ons af te leiden en het verdriet over het afscheid te verzachten.

Hij haalde diep adem en vroeg: ‘Kennen jullie het ongelooflijke, droevige verhaal van jullie tantes Jelizaveta en Ljoedmila? Die werden, nadat hun ouders waren verongelukt, toevertrouwd aan een tante, niet echt een

hardvochtige, maar wel een strenge en humeurige vrouw. Met hun bekoorlijke uiterlijk hadden de meisjes zo aan een man kunnen komen.

Gelukkig konden ze dankzij de connecties die ze hadden overgehouden aan hun verblijf op Smolny in hun eigen onderhoud voorzien: Ljoedmila was pianolerares en Jelizaveta gaf geschiedenis, literatuur en Frans. Jelizaveta was bescheiden, bleekjes en haast ziekelijk verlegen, terwijl Ljoedmila veel uitbundiger, maar ook enorm gevoelig was en periodes van uitzinnige vreugde kende, die gevolgd werden door grote neerslachtigheid. De mensen om haar heen schreven die veelvuldige stemmingswisselingen toe aan haar kunstenaars-temperament. Tot Ljoedmila op een dag helemaal naakt voor het raam ging staan en riep: “Ik heb de boodschap ontvangen. We moeten een einde maken aan alle hypocrisie en terugkeren naar onze natuurlijke staat.” Ontzet sloot haar tante haar op in haar slaapkamer en vertelde Jelizaveta wat voor verschrikkelijks er was gebeurd.

“Kind, je zus is gek geworden!”

De arts die er onmiddellijk bij werd gehaald, bevestigde die afschuwelijke diagnose. Ljoedmila had haar verstand verloren. Erger nog: haar aandoening bleek ongeneeslijk; er zat niets anders op dan haar onder te brengen in een gesticht. De arts beval een instelling aan waarvan hij de directeur kende.

Om haar hierop voor te bereiden, legde Jelizaveta haar zus uit dat ze een rustkuur moest volgen in een daarin gespecialiseerde kliniek. Ljoedmila zei niets en keek afwezig; het leek haar allemaal niet te deren, maar de avond voor hun vertrek verbrak ze haar zwijgen en vroeg aan haar zus: “Ik ben gek, hè? Laat je me opsluiten?”

Jelizaveta, die het niet over haar hart kon verkrijgen om te liegen, nam haar zus liefdevol in haar armen en probeerde haar onmacht te compenseren met genegenheid. Dat heldere moment van Ljoedmila maakte de toch al vreselijke situatie nog erger en Jelizaveta bereidde zich voor op een dramatisch afscheid. Maar daar was totaal geen sprake van; het afscheid verliep probleemloos. Samen met de directeur van de kliniek, die haar zelf kwam halen, stapte Ljoedmila doodgemoe-dereerd in het rijtuig. Daarna zei ze tegen Jelizaveta, die op haar beurt wilde instappen: “Sorry, schat, maar ik heb mijn tas op mijn kamer laten staan. Zou je zo lief willen zijn om hem te halen?”

Terwijl Jelizaveta snel terug naar binnen ging, zei Ljoedmila op vertrouwelijke toon en met een welwillend lachje tegen de arts: “Weet u, dokter, het is afschuwelijk om je eigen lieve zus te moeten overdragen aan onbekenden. Beloof me dat u zich persoonlijk over haar zult ontfermen. Maar ik moet u ook waarschuwen: als ze niet met u mee wil gaan, omdat er volgens

haar sprake is van een vergissing, trap daar dan niet in, ook al komt ze nog zo redelijk over.”

“Wees maar gerust, juffrouw,” antwoordde de arts.

“U kunt erop vertrouwen dat ik goed voor uw zus zal zorgen.”

Het rijtuig zette zich in beweging. Ljoedmila was heel ontspannen en kletste zelfs vrolijk met de arts, terwijl Jelizaveta zwijgend in een hoekje zat. Toen ze echter de ongedwongen houding van haar zus zag en de manier waarop die meelevend naar haar keek, sloeg de twijfel toe. Opeens had ze door wat er aan de hand was, maar ze was te schuchter en te bang om haar mond open te doen.

Toen ze aankwamen, ging alles heel snel: er verschenen verpleegsters, de arts nam haar vaderlijk bij de arm, Ljoedmila omhelsde haar met een bezorgde blik, en voor ze het wist werd Jelizaveta naar haar cel gebracht, ook al sputterde ze een beetje tegen. Vlak voor het afscheid vroeg Ljoedmila aan de arts of ze hem even kon spreken. In zijn kamer zei ze heel ernstig: “Ik zou graag willen dat u mij onderzoekt. Er is namelijk iets raars gebeurd: ik ben in verwachting.”

“Hoelang al?”

“O! Het gebeurt me heel vaak, maar deze keer weet ik zeker dat ik een stel generaals ter wereld zal brengen. Ik ben doodop, help me alstublieft.”

“Natuurlijk kunnen we u van die indringers verlos-

sen,” antwoordde de arts, terwijl hij zich realiseerde dat hij zich had vergist.

Toen Jelizaveta niet veel later samen met de arts, die zich uitputte in excuses, naar buiten liep en ze de bomen en de hemel zag, haalde ze diep adem en fluisterde: “Dank u, God.”

‘Wat een ongelooflijk verhaal, papa. Arme tante Jelizaveta.’

We vervolgden onze tocht langs eindeloze wuivende korenvelden. Ik droomde weg, geholpen door de monotonie van het landschap en het onophoudelijke gebabbel van Anna.

Even later wekte de lach van mijn vader me uit mijn mijmeringen. Die lieve papa, zo innemend en vriendelijk, altijd vrolijk en dol op vrouwen, ook al aanbad hij mijn moeder. Er was niemand die een verhaal kon vertellen zoals hij, niemand die zijn gehoor zo wist te boeien. Hij was vastberaden maar toegeeflijk, en wist altijd een oplossing voor mijn problemen te bedenken – en God weet dat ik die, jong als ik was, onoverkomelijk vond. Dankzij hem heb ik altijd gedacht dat vaders tot een aparte categorie behoren en met geen enkele andere mensensoort te vergelijken zijn. Wanneer ik jaren later teruggedacht aan mijn gelukkige jeugd, was ik mijn ouders intens dankbaar en hoopte ik dat ik mijn kinderen ook zo’n harmonieuze omgeving zou bieden.

Toen we aankwamen, waren we doodmoe en hadden we honger en dorst, maar we waren wél in Moskou. Tante Jelizaveta had voor een heerlijk souper gezorgd en ik vond haar meteen aardig. Ze droeg haar eenzaamheid dapper: haar heldere, zachte oogopslag vertoonde geen spoor van verbittering.

Toevallig kende ze de directrice van Smolny heel goed, wat de kostschool iets minder angstaanjagend maakte, en ze had zich voorgenomen ons op het laatste deel van de reis te vergezellen, zodat papa de dingen kon doen die hij in Moskou te doen had.

We hadden twee dagen om Moskou te bezichtigen, al onze familieleden en vrienden op te zoeken en langs te gaan bij mijn geboortehuis. Daar werd voor iemand die zo jong was als ik een hele ceremonie van gemaakt. Op het perron namen we afscheid.

Voor het eerst gingen we met de trein – voor ons een groot avontuur. Al die gehaaste mensen, de stoom, het gesnerp van de fluitjes... Ook al was er geen enkele aanleiding toe, toch zetten we het op een hollen, in de overtuiging dat de trein anders zou vertrekken zonder ons. Om zijn emoties te verbergen overlaadde vader ons met goede raad, die maar half tot ons doordrong, maar waaraan we later weemoedig zouden terugdenken. Anna, bleek, stilletjes en uiterst serieus, deed zowaar eens niet sentimenteel. De trein schokte even. Papa gaf ons een kruisje op ons voorhoofd, omhelsde ons innig